

A destacar

Superman? Spiderman? Batman? Bibliòman?
Arxius, arxivers & arxivadors

Superman? Spiderman? Batman? Bibliòman?

Màrius Serra

Ho reconec, sóc un bibliòman. Sempre he patit el «desig intens i immoderat de posseir molts llibres, especialment rars» amb què el DIEC defineix aquest mot que podria ser el nom d'un superheroï bibliòfil. En el meu cas, sense caure mai en la bibliolatria, crec, i amb un altre matís important: de posseir-ne, n'he posseït i en posseeixo uns quants milers, però sempre m'ha interessat molt més llegir-los que no pas col·leccionar-los. M'agrada obrir els llibres, fullejar-los i toquejar-los una mica abans de decidir si m'hi endinso o no. Per això, m'he passat moltes hores dret a les llibreries i assegut a les biblioteques. Aquí i a l'estranger. Especialment durant les èpoques més desficioses de recerca i estudi sobre l'enginy verbal. És a dir, des que l'any 1981 vaig descobrir un palíndrom en un conte de Cortázar fins a l'any 2000 que vaig publicar *Verbàlia*. Ara que hem tombat de segle i vivim en l'anomenada era digital, la meva bibliomania s'ha anat esllanguint, però el meu ritme de lectura no decreix. Tot sovint visito les esplèndides biblioteques catalanes del segle XXI per fer-hi xerrades o trobar-me amb els components d'algun club de lectura. Em fixo en l'espectacular evolució que han sofert quan les comparo amb les de la meva adolescència. Fins i tot costa de capir. Els espais s'han transformat d'una manera molt radical i, en conseqüència, els usuaris han vist com les seves opcions es multiplicaven. La veritat, no em costa gens veure en el sistema de biblioteques un dels pocs èxits indiscutibles de la política cultural d'aquest país des de l'adveniment de la democràcia.

Algunes coses realment importants de la meua vida han succeït dins d'una biblioteca. No, no m'hi he enamorat mai ni hi he practicat cap modalitat sexual rere una prestatgeria. Però, per exemple, vaig descobrir-hi el meu nom veritable.

Devia tenir dotze anys, encara no, quan em vaig anar a fer el carnet de la biblioteca que una coneguda entitat de crèdit que es fa dir La Caixa havia obert a la plaça Virrei Amat de Barcelona. Vaig pujar per les escales de l'avinguda de Borbó, vaig esperar el meu torn i li vaig dir a la senyora bibliotecària que venia a apuntar-m'hi. Després de donar-li les dues fotos de rigor, em va fer unes quantes preguntes i va anotar les meves respostes en un full. Llavors va posar una mena de fitxa groga al carro d'una Olivetti Lettera i va transcriure algunes dades. Quan m'havia demanat el nom, jo havia dit Mario, amb la o àtona final pronunciada com una u, perquè era així com em deien a casa. Però aquella bibliotecària va teclejar el meu nom correctament i, abans d'enganxar la meua foto al cartonet groc, me'l va ensenyar. «Veus, en català Màrius s'escriu així, amb accent a la a». Potser per discreció, no me'n va dir res, d'aquella essa final que jo ensordia. Vaig quedar mut, fascinat per aquella nova imatge tipogràfica de mi mateix que acabava de descobrir. «Ah», vaig respondre amb un laconisme insòlit en mi mentre observava com aquella bibliotecària enganxava la meua foto en el primer document on jo ja em deia Màrius. Era l'any 1974. Des d'aquell dia vaig prendre el meu nom ben escrit per bandera, malgrat les burles que al principi suscitava entre els meus amics del barri. Alguns van començar a dir-me Màrius Leocàdius Augustus. Aviat, la majoria em saludava amb un Ave burleta acompanyat de la salutació feixista. Però no em vaig arrugar. A la meua adolescència acabada d'estrenar aquell signe d'identitat li va caure en el moment just. Tan aviat com vaig poder, em vaig canviar el nom als documents oficials. D'aquella petita biblioteca de Virrei Amat en vaig sortir accentuat.

El segon moment clau que vaig viure en una biblioteca va arribar set anys més tard. Estudiava segon de filologia anglesa a l'edifici antic de la plaça Universitat. Em passava la major part del temps llegint i, en un conte de Cortázar que duu per títol «Satarsa» vaig topar amb una frase molt estranya que es llegia igual d'esquerra a dreta i de dreta a esquerra: «Átale demoniaco Caín o me delata». Allà es va encallar la meva lectura. Em vaig aixecar d'una revolada de la taula del bar i vaig pujar a la biblioteca. A la zona de referència vaig pentinar la P de totes les enciclopèdies que tenia a l'abast. Gairebé totes contenien el mateix. Una definició equivalent de palíndrom i un exemple en la llengua de treball: català, castellà, anglès, francès, portuguès, romanès, italià. Només en una rònega enciclopèdia italiana la informació era més completa. Recordo l'excitació infinita que vaig sentir quan, després de llegir un munt d'exemples en llengües diverses, vaig veure que al capdavant remetia a una entrada de nom exòtic: enigmística. Vaig alçar-me a buscar el volum de la E i em vaig adonar que hi dedicaven 20 pàgines completes d'enciclopèdia! Amb el meu italià d'aquella època, tan precari, vaig traduir-les totes, dia a dia, allà mateix a la biblioteca. Vaig estar més de

dos mesos de BBC: molta biblioteca, una mica de bar i gens de classe. En aquella sala de referència vaig exercir de copista apassionat, tot descobrint que això de barrejar paraules i joc que tant m'agradava tenia nom. Que existia, vaja. Allò de l'enigmística reunia tot el que m'interessava: el gust per la lògica i la passió per les paraules, les qüestions lúdiques i les formals. Si en la biblioteca de Virrei Amat havia sabut del cert com em deia, a la de la plaça Universitat vaig descobrir què volia fer.

Les biblioteques que ara visito arreu del territori (que es diu ara) són molt més lluminoses i freqüentades que les de la meua infància. Són un veritable punt de trobada per a gent molt diferent. Un espai d'intimitat en companyia. M'agrada que els usuaris de les biblioteques puguin veure l'exterior mentre llegeixen, estudien, escriuen, naveguen per Internet o escolten música. Però sobretot m'agrada que els passejants de les ciutats i pobles els puguin veure des de l'exterior. Trobo que és bo esborrar la lectura o l'estudi de la llista d'activitats íntimes que només fem quan ningú no ens mira. Tothom pot deixar-se atrapar pels textos impresos en paper o accessibles en suports cada cop més diversos. No cal ser cap heroi per transformar-se en bibliòman.

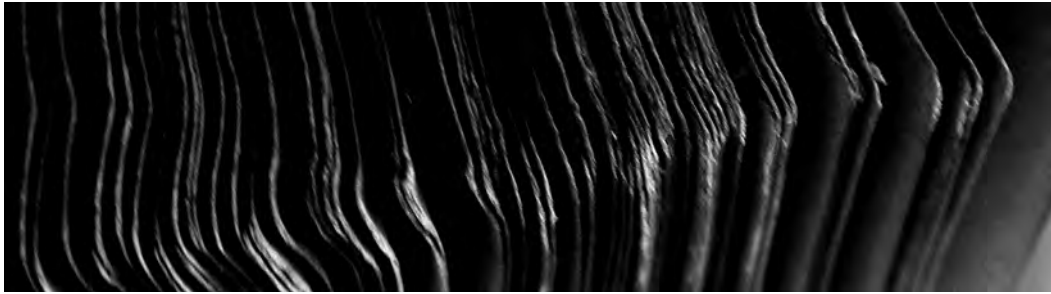
«Quan ja els ha llegit demana canviar de classe, i així successivament fins que devora tots els llibres de l'escola.»

Fa uns anys, les il·lustracions de temàtica bibliogràfica d'en Joma em van inspirar una mena de conte amb el qual, degudament adaptat a l'ocasió, m'agradarà acabar aquest article. En les il·lustracions d'en Joma, els llibres tot sovint prenen una dimensió arquitectònica, habitada per éssers lectors que hi pul·lulen de les maneres més diverses. L'univers que teixeixen aquestes il·lustracions em va remetre a empescar-me un lector voraç que devorés tots els textos que li queien a les mans. Un lector voraç i veraç que podria protagonitzar la biobiblioiconografia que en Joma va recollir en un volumet que duia per títol *Obres completes i altres dibuixos* (Mina i Cercle de Lectors, 2005). El lector anònim que vaig imaginar llavors no era ni bibliòman ni bibliòfil ni bibliòfug. Era bibliòfag. Un lletraferit salvatge que hauria començat llegint quaderns escolars i frases fetes amb guixos de colors a la pissarra de l'aula de preescolar. Me l'imagino, de ben menut, escodrintyant qualsevol paraula que li posen a prop. Posats a llegir, fins i tot llegeix l'etiqueta de la bata. De mica en mica el seu apetit bibliobulímic el mena a cruspir-se tots els contes que hi ha a la biblioteca de la seva aula infantil. Quan ja els ha llegit demana canviar de classe, i així successivament fins que devora tots els llibres de l'escola. Salta de cicle amb una rapidesa insòlita per poder continuar llegint. Després assalta l'institut. Allà aprèn a suspendre el temps vital per poder acabar-se tranquil·lament tots els llibres que l'envolten.

La vida d'aquest esplèndid lector bibliòfag transcorre feliç. Llegeix a qualsevol lloc i en qualsevol posició. En un lavabo, en un menjador, al metro, en una sala d'espera. Un dia entra en una llibreria del seu barri i ja no en surt fins a la setmana següent, quan ha llegit tots els volums que tenen a les prestatgeries. El llibreter obre i tanca normalment el seu negoci, però el lector voraç roman a l'interior, nit i dia, devorant els llibres que no paren d'arribar en paquets de volum creixent perquè s'acosta sant Jordi. Al final ho aconsegueix i surt, satisfet, a passejar pels carrers de la seva infància. Allà troba

una antiga companya de classe. El convida a visitar-la al barri del costat. Mitja hora més tard el lector bibliòfag puja il·lusionat al pis de la seva vella amiga. No en sortirà fins set mesos després, el temps just que trigarà a cruspir-se tots els llibres que l'avi de la noia li ha deixat en herència. Seran set mesos inoblidables, en una biblioteca plena de clàssics universals. Llibres dels d'abans. La nit que tanca l'última pàgina del *Pickwick* de Dickens abandona el pis per sempre. Necessita nous horitzons.

El salt d'una prestatgeria a l'altra en què aviat es transforma la seva vida sentimental s'alenteix decisivament el dia que s'enamora d'una bibliotecària. Aquest cop trigarà molts anys a devorar tots els llibres de la noia. Com que és una dona perspicaç, la bibliotecària aviat sospita alguna cosa. Per si de cas, cada pocs dies porta alguns llibres que treu en préstec de la feina i els afegeix discretament a la prestatgeria. Això consolida la relació, però ella sap que el lector bibliòfag no en tindrà mai prou. El convidaríeu a instal·lar-se a la Biblioteca Nacional i no en sortiria fins que no s'ho hagués llegit tot. Absolutament tot. Per això, la bibliotecària enamorada del bibliòfag es lliura a una frenètica rotació dels llibres que afegeix discretament a les prestatgeries de casa. El préstec interbibliotecari li permet assegurar el flux constant del subministrament bibliogràfic necessari, fins que un dia té el terrible malson que ha esgotat tots els títols existents en les cinc llengües que domina el seu amant. Es lleva suosa i desesperada. La seva relació depèn del tragí còmic de llibres. Corre neguitosa per tots els racons de la casa fins que localitza el seu lector compulsiu. L'amant bibliòfag esmorza tranquil·lament a la cuina. Damunt la taula no hi ha cap llibre, sinó la revista del Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya. *Item*, en diuen. L'amant bibliòfag llegeix un article que parla d'ell: «Superman? Spiderman? Batman? Bibliòman?». Riu. En acabat l'article, aixeca la vista i llegeix el millor text de la seva vida a la mirada de la veritable heroïna d'aquesta història.

Arxius, arxivers & arxivadors

Albert Villaró

Arxius

En un dels angles del claustre de la catedral d'Urgell hi ha una caixa de pedra, enorme, mig abandonada: els capellans pensen, amb tota la raó, que d'allà no se l'endurà ningú. Sembla el sarcòfag d'un gegant de mida mitjana. Té una coberta, també de pedra, que està emmarcada per un bastidor de ferro, on hi ha tres panys mig rovellats. Els tres panys són el record d'una antiga malfiança (o, segons els benpensants, són tan sols un mecanisme de seguretat): per obrir l'arca calia que els tres posseïdors de les tres claus es posessin d'acord. Els entesos diuen que allà s'hi guardaven les escriptures antigues del bisbat: actes de consagració, vendes, testaments, donacions i permutes, judicis i juraments de fidelitat. Aquell moble ja era, en dreta llei, un arxiu. Quan se'ls va fer petita l'arca els canonges van traslladar els documents a un altre lloc, en una dependència de la canònica, a la qual s'accedia per una escala molt ampla, del tot desproporcionada, on s'hi anaren acumulant restes del naufragi arqueològic catedralici: fragments de làpides il·legibles, algun capitell desaparellat, piques i gàrgoles. La porta de l'arxiu nou era plena de claus, ferramentes i forrellats antipàtics, a prova de lladregots i sacrílegs, com si fos un Fort Knox medieval. A dins, en canvi, els documents eren desats en uns armaris decorats amb escenes galants: berenars amb xocolata en jardins francesos, guitarristes amb barret emplotat i bergantins rococós.

L'arxiu on un servidor ha treballat molts anys té també una llarga trajectòria d'emplaçaments singulars. Com que no tenien prou diners com per fer construir una arca com la dels capellans, les autoritats municipals guardaven els papers al recambró on tenien l'artilleria de la ciutat. Així, al costat de

sarbatanes, colombrines i bales de pedra hi havia els llibres d'actes, els capbreus i els racionals. Amb el temps ja van veure que allò no podia anar bé, i l'arxiu fou traslladat al magatzem dels gegants i l'àliga, que només sortien a la processó del dia de Corpus Christi i no pas cada vegada que els francesos tenien a bé posar setge a la ciutat (és a dir, cada sis mesos, abril i octubre).

Però tot això era abans, molt abans, quan el món era jove i els poders públics no s'havien bolcat en la conservació del seu patrimoni documental. Ara hauria de dir que tots els arxius tenen instal·lacions modèliques, segures, ben climatitzades, diàfanes i perfectament accessibles. La pols és una matèria desconeguda. No hi ha humitats, ni per filtracions del subsòl ni per goteres. Els armaris compactes multipliquen l'espai disponible fins a gairebé l'infinit: sobren un munt de prestatges i els armaris mai no tenen la tendència de tancar-se quan ets a dins, remenant capsos. Els informàtics han estat capaços de construir un programari de gestió eficaç, estable, elàstic i —com en diuen ara— *user friendly*. La presència de fauna es limita a l'exterior dels recintes, on cada matí un cor de rossinyols i de merles saluden amb els seus cants harmoniosos els arxivers que van a treballar i els usuaris que arriben —prudents— després de l'hora d'esmorzar: els lepidistes i altres cuques menjapapers s'han extingit, i només existeixen al registre fòssil. I què dir dels salaris del personal? Res: no hi ha cap queixa, perquè estan a l'alçada de l'altíssima responsabilitat que els ha caigut al damunt. La conflictivitat laboral i les baixes són desconegudes. Els arxivers, contràriament a la majoria dels treballadors públics o semipúblics, poden mantenir dues i fins i tot tres famílies al mateix temps —i se sap que n'hi ha que ho fan.

«Com són els arxivers? Hi ha algun fenotip, algun denominador comú o tants caps tants barrets?»

Arxivers

Dins d'un arxiu sol viure-hi un arxiver. No sempre, és clar. N'hi ha molts que funcionen per inèrcia, sense cap intervenció humana ni divina. D'altres estan al càrrec d'algun administratiu repatani caigut en desgràcia, a qui han deixat escollir entre remar a galeres, treballar a les mines de sal o passar a l'arxiu (i per a les dues primeres opcions ja no quedaven places lliures).

Però ja se sap que els documents són massa importants com per deixar-los en mans dels polítics i dels gestors, que tenen tendència a endur-se'ls a casa, on se'ls miren amb delectança, llegeixen en veu alta els fragments més lluïts, i en acabat, quan ha passat l'efecte, els acaben perdent o llençant a la brossa amb els diaris del diumenge. Res millor que deixar-los en mans dels arxivers, professionals abnegats, sacerdots de l'ordre, gurus dels quadres de classificació.

Com són, els arxivers? Hi ha algun fenotip, algun denominador comú o tants caps tants barrets? Com que de moment no s'ha fet cap estudi frenològic, amb les seves precises mesures cranials, no sabem si són prògnats o bé dolicocefals, o si l'arc zigomàtic és més obert o més tancat que el de la resta del gènere humà. Però sí que es pot assegurar que tenen —amb les excepcions confirmatòries— un caràcter propi. No tothom té ni la paciència ni la temperància suficients com per dedicar tota la vida professional a arxivar. Cal tenir en compte que, contràriament al material que remenen

els seus cosins, els bibliotecònoms, que es recolzen en la còmoda tangibilitat dels llibres impresos, tan previsibles, ells, els arxivers —els arxivers històrics, sobretot— han de tractar amb males peces al teler: manuscrits ratats, pergamins fumats, escrits hermètics o directament incomprensibles, fora de lloc i sense pare ni mare, bolets estranys, mal datats, de vegades falsificats i sovint contradictoris. Cada sèrie documental és un veritable misteri, perquè fins i tot en les que són *a priori* més prosaiques —manaments de pagament, registres de multes, rebuts diversos— pot aparèixer una perla, algun element que no hi havia de ser (i per això es van inventar, en hora feliç, els calaixos dels *diversorum*). Això els ha fet escèptics, malfiats, un punt sorneguers. Han adquirit una rara traça per llegir en diagonal —i de vegades això els ha condicionat el mecanisme de la parla i tal vegada les habilitats socials. Formulen els seus pensaments més íntims en forma de regestes i, per adormir-se, repassen les definicions de les notícies dorsals, les èpoques i els escatòcols. Són intuïtius però ingenus, nobles però distants envers els desconeguts, escèptics i més callats que no pas xerraires. Ara bé, quan troben un bon fil de conversa, són capaços de seguir-lo hores i hores fins atabalar l'interlocutor. Però al costat dels arxivers canònics hom troba tota mena d'heterodoxos: els que fumen a la feina, els desendregats patològics, els que veuen en la indisciplina aplicada al mètode una manera de ser creatius.

Arxivadors

Els arxivers no existirien sense el contacte amb el públic. Aquesta és una qüestió crucial: tots els tractats d'arxivística situen al centre dels seus objectius prioritaris la difusió i la comunicació, de manera que haurien de ser tots extrovertits i empàtics; en contrapartida, haurien de tenir a l'altra banda del taulell clients conscienciats i col·laboratius. Són tan boniques, les teories. Hi ha de tot, com a ca l'apotecari, però segur que hi ha arxivers que viurien perfectament sense haver de tenir cap contacte amb el món exterior, aïllats en la seva closca, feliços en el seu món de lligalls, taules d'avaluació documental i expedients.

I si hi ha una notable biodiversitat en el nínxol ecològic dels arxivers, també n'hi ha —i molta més encara— en el dels usuaris, i que hi hagi química entre els uns i els altres depèn de factors que pertanyen de ple al domini de l'etologia.

La immensa majoria dels investigadors s'acosta als arxius amb una certa reverència. Fan cas del que suggereix l'arxiver, saben que la ciència dels papers no és una ciència exacta —ni de bon tros— i que els arxius són un receptacle de les deficiències humanes, antigues i presents, i que l'atzar i la casualitat són elements amb els quals cal comptar sempre.

N'hi ha que vénen carregats d'exigències i raons, i s'enfaden si l'arxiver no els treu a l'acte una carpeteta on hi ha tot allò que busquen, ben endreçadet i, si és possible, ja transcrit a alguna llengua moderna i intel·ligible. Pensen que tot el món està endreçat, que la història de les institucions i la feina dels arxivers culmina i s'acaba en el moment precís en què ells fan aparició per la sala de consulta.

Després hi ha els obsessius, els que es malfien de tot i de tothom, els que sospiten —n'estan convençuts, de fet— que són víctimes d'una conspiració còsmicoarxivística per amargar-los l'existència i obstaculitzar l'accés a la informació. Pensen que quan un arxiver diu que allò que busquen no hi és —o que ho haurien de demanar en algun altre lloc— diu mentida, i que la seva mirada estoica o resignada és, en realitat, una mostra de cinisme o de displicència. Des del seu seient, on consulten de mala gana el que s'acosta més al que demanen, miren de través i remuguen.

Tenim també els telefonistes, que creuen que només amb el magnetisme taumatúrgic de seva veu a l'altra banda del fil aconseguiran que l'arxiver, a centenars o milers de quilòmetres de distància, aixequi el cul de la cadira, deixi estar allò en què estava ocupat i els faci tota la feina, amb caràcter d'urgència i amb dedicació exclusiva.

I els genealògrafs? Són, segurament, els més inofensius de tots, però la seva proliferació és un fenomen digne d'estudi. Es divideixen en dues categories: els professionals —és a dir, mercenaris— i els aficionats, que limiten l'abast de la seva tafania a la família extensa. Els uns són uns estoics, i recullen les dades amb fidelitat mormona però sense passió, gairebé com si fossin entomòlegs clavant agulletes a les papallones. Els altres, en canvi, no s'estan de manifestar amb bots i crits mig ofegats l'alegria que senten així que apareixen rastres del pas per aquest món de les padrines o de cosinets remots. És una joia que es transforma en frustració immediats en el moment en què la font documental que han anat seguint s'eixuga o es perd el fil. Si tots els vàndals que es van dedicar a cremar registres sacramentals i documentació dels notaris del país haguessin estat conscients dels disgustos que provocarien en els seus descendents, segur que s'ho haurien repensat.

Amb el temps i el contacte —diuen que l'amor és fer-se— el cor dels arxivers s'estova i es mostren més comprensius i sol·lícits amb els seus clients, fins i tot amb els més repatanis, i acaben fent de pare o de mare a l'investigador desconcertat: li donen bons consells i sovint l'adrecen pel bon camí: jo miraria aquesta sèrie, això potser ho trobaràs a tal lloc. Prenen paciència i ajuden a interpretar paraules mal escrites o a omplir els forats fets per un cuc del tot insensible a la memòria dels homes. De vegades la conjunció astral els és propícia i es produeix el miracle, la revelació, una epifania: l'investigador troba l'agulla enmig d'un paller de vaguetats, el document o la dada que ja no esperava localitzar però que compensa tantes hores de recerca, el que serà la clau de volta d'una tesi, d'un article o d'una passió. És el moment en què, mig emocionat, l'investigador comunica a l'arxiver la bona nova. Gairebé l'abraçaria. L'arxiver, amagat al darrere de la seva màscara de professional estoic, que les ha vistes de tots colors, al començament no fa cap paper especial.

I a tots els arxivers els arriba un bon dia el moment definitiu l'apoteosi de la seva trajectòria professional, el punt de no retorn, la culminació de la carrera: és quan ja no s'empipen quan algú els diu que són arxivadors. És un fet que succeeix amb una insistència sorprenent, i que provoca en els arxivers joves i poc bregats perplexitat primer i després una santa indignació. Amb el temps, però, hom arriba a la conclusió que la coincidència afortunada entre la persona i el moble és l'expressió de la simbiosi perfecta entre matèria i forma, entre cos i ànima, i això, sens dubte, és una bona cosa.